

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Трушляков Євген Іванович

*доктор технічних наук, професор, відмінник освіти України,
заслужений працівник освіти України, ректор,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Дубинський Олег Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
проректор з науково-педагогічної роботи, економічних,
юридичних та соціальних питань,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Сучасна вища освіта є ключовим чинником формування людського капіталу, що визначає конкурентоспроможність держави на міжнародній арені. В умовах глобалізації, інтеграційних процесів та швидкого технологічного прогресу система вищої освіти стикається з численними викликами, які вимагають адаптації, інноваційного підходу та стратегічного планування. Україна, як частина європейського освітнього простору, перебуває в постійному пошуку ефективних моделей розвитку, що враховують і глобальні тенденції, і специфіку регіональних потреб.

Глобальні виклики, зокрема цифровізація, трансформація структури ринку праці, міжнародна мобільність студентів і викладачів, висувають перед українськими університетами завдання модернізації освітніх програм, інтеграції сучасних технологій у навчальний процес і забезпечення високих стандартів академічної доброчесності. Паралельно регіональні чинники, такі як соціально-економічні диспропорції, демографічні зміни та наслідки військових конфліктів, ускладнюють процес реформування системи вищої освіти. У цьому контексті Г. Г. Тараненко та Н. В. Кукіна слушно акцентують увагу на необхідності перегляду парадигми сучасної вищої освіти, що обумовлено сукупністю зазначених чинників [1, с. 761], зокрема й названими нами вище.

Цілком логічно, що сучасна вища освіта в Україні перебуває на етапі динамічних змін, спричинених і внутрішніми реформами,

і зовнішніми викликами глобального та регіонального характеру. Ці виклики охоплюють широкий спектр питань, серед яких адаптація до стандартів Європейського простору вищої освіти, інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес, забезпечення академічної доброчесності, а також реагування на соціально-економічні та геополітичні зміни.

Безперечно, законодавча база є фундаментом для реформування системи вищої освіти. Прийняття Закону України «Про вищу освіту» у 2014 році [2] стало важливим кроком у напрямі приведення національної системи до європейських стандартів. Закон закріпив автономію закладів вищої освіти (ЗВО), що дозволило університетам самостійно визначати освітні програми, формувати кадрову політику та розпоряджатися фінансовими ресурсами. Крім того, було запроваджено Національну рамку кваліфікацій, яка забезпечує прозорість та узгодженість освітніх рівнів із європейськими стандартами.

Однак, попри прогресивність законодавства, його імплементація стикається з низкою проблем. Зокрема, обмеженість фінансування залишається однією з головних перешкод для повноцінної реалізації автономії ЗВО. Брак ресурсів ускладнює модернізацію матеріально-технічної бази університетів, впровадження новітніх технологій та підвищення кваліфікації викладацького складу. На цей аспект зосереджують свою увагу багато дослідників, зокрема В. О. Пашков, який акцентує на тому, що українські реалії щодо університетської автономії стикаються з адміністративними та фінансовими труднощами [3, с. 83]. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки Міністерство освіти і науки України також відзначає, що рівень фінансової автономії залишається найнижчим (46%) через такі чинники, як обмежена здатність закладів отримувати кредити, самостійно розпоряджатися залишками коштів, володіти нерухомим майном, а також через законодавчі обмеження щодо переліку напрямів використання фінансів, включно з власними надходженнями. Крім того, існують обмеження щодо внутрішнього перерозподілу коштів за ініціативою самого закладу [4].

Доцільно вказати, що одним із ключових напрямів, який відкриває широкі можливості для інтеграції до Європейського простору вищої освіти, є забезпечення мобільності студентів і викладачів через програми академічного обміну, такі як Erasmus+. Ці ініціативи сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських ЗВО на міжнародному рівні та адаптації освітніх програм до вимог ринку праці.

Водночас міжнародна співпраця стикається з проблемою «відтоку мізків». Значна кількість талановитих студентів і молодих науковців

обирає навчання або роботу за кордоном через вищий рівень заробітної плати, кращі умови праці та перспективи кар'єрного зростання. Для вирішення цієї проблеми необхідно створювати умови для залучення молодих спеціалістів до роботи в Україні, що включає підвищення конкурентоспроможності національних університетів і розвиток інноваційної інфраструктури. У цьому аспекті варто погодитися із позиціями М. Антонівської та Н. Сарновської, які зазначають, що для забезпечення ефективного виконання українською вищою освітою її ключових завдань необхідно здійснити її модернізацію, враховуючи сучасні глобальні тенденції розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті [5, с. 216]. Це повинно набути особливого значення у поствоєнний період.

Натомість, одним із найбільших викликів для сучасної системи вищої освіти є цифровізація навчального процесу. Спочатку пандемія COVID-19, а згодом повномасштабне вторгнення країни-агресора, продемонстрували необхідність швидкого переходу до дистанційного навчання, що стало серйозним випробуванням для багатьох українських ЗВО. Відсутність належної технічної бази, недостатній рівень цифрової грамотності викладачів і студентів, а також нерівний доступ до Інтернету в регіонах стали основними проблемами цього процесу. Тому, на законодавчому рівні необхідно забезпечити підтримку цифровізації через стимулювання інвестицій у розвиток ІТ-інфраструктури університетів. Крім того, важливим кроком є впровадження курсів цифрової грамотності для викладачів і студентів, а також створення відкритих онлайн-платформ для доступу до освітніх матеріалів.

Окрім того, забезпечення академічної доброчесності є також одним із пріоритетних завдань реформування вищої освіти в Україні. Проблема плагіату, корупції та інших проявів недоброчесності підриває довіру до дипломів українських ЗВО і на національному, і на міжнародному рівнях. У цьому контексті важливим є впровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням принципів доброчесності. Законодавчі ініціативи, спрямовані на боротьбу з академічною недоброчесністю, включають обов'язкову перевірку дипломних робіт на плагіат та створення незалежних органів контролю якості освіти. Проте важливим залишається формування культури доброчесності серед студентів і викладачів через інформаційні кампанії та освітні заходи.

Соціально-економічна нестабільність та воєнний стан в Україні, спричинений військовою агресією з боку РФ, суттєво впливають на систему вищої освіти. Багато університетів зіткнулися з проблемою переміщення через окупацію територій, руйнування тощо, що призвело

до втрати матеріально-технічної бази та скорочення кількості студентів. Крім того, важкий економічний стан держави, яка відстоює свою незалежність та територіальну цілісність, обмежує можливості державного фінансування освіти, що змушує університети шукати альтернативні джерела доходу. У цьому контексті важливим є розвиток державно-приватного партнерства, залучення грантів міжнародних організацій та стимулювання інвестицій у сферу освіти. Також необхідно забезпечити підтримку студентів із соціально незахищених верств населення через стипендіальні програми та інші форми соціальної допомоги.

Відтак, можемо констатувати, що розвиток сучасної вищої освіти в Україні є складним і багатограним процесом, який потребує системного підходу та скоординованих дій усіх зацікавлених сторін. Успішне реагування на глобальні та регіональні виклики можливе лише за умови удосконалення законодавчої бази, активізації міжнародної співпраці, впровадження інноваційних технологій і забезпечення академічної доброчесності. Попри існуючі труднощі, Україна має значний потенціал для розвитку конкурентоспроможної системи вищої освіти, яка відповідатиме сучасним вимогам і сприятиме інтеграції країни до світового освітнього простору.

Література:

1. Тараненко Г. Г., Кукіна Н. В. Сучасні виклики та тенденції розвитку вищої освіти України в контексті глобальних трансформацій: теоретико-методологічний аналіз. *Вісник науки та освіти. Серії : Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія*. 2023. № 2(18). С. 761–778.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
3. Пашков В. О. Криза системи вищої освіти у сучасній Україні у контексті викликів національній безпеці. *Стратегічна панорама*. 2021. № 1–2. С. 80–93.
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки: Міністерство освіти і науки України. Київ. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
5. Antonivska Maryna, Sarnovska Natalia. Global Trends and Challenges in Higher Education Development: Implications for Ukraine. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. Вип. 7. С. 213–224.